

RİFAT OYMAK (Filistin)*

TÜRKÇENİN KARAPAPAK (Terekeme) / AĞZI İLE AŞIK GARİP HİKAYESİ DEĞİŞKESİ (Varyantı)

Özet

Çalışmada, Aşık Garip Hikayesi'nin özgün bir değişkesi (varyantı) ele alınmıştır. Bu değişke, günümüze kadar yayımlanan çalışmalarda yer almayan, bilinmeyen karapapak / terekeme ağzıyla anlatılan bir değişkedir. Amaç, bu değişkeyi alanyazına kazandırmak ve diğer değişkelerle karşılaştırmasını yaparak, bulguları alanbilgisi ve alanbilginlerine ulaştırıp, alanın zenginleşmesine katkıda bulunmaktır.

Çalışma, kim olduğu saptanamayan, İran ya da Azerbaycan kaynaklı olduğu varsayılan karapapak Kerimoğlu adlı bir halk aşık'ının ratlantı sonucu ulaşılan, teyp kasedine kaydedilmiş anlatımı, çözümlenerek, dil ve anlatım özelliklerine müdahale edilmeden, düzyazıya geçirilmiş, incelenip yorumlanarak, ve önceki varyantlar üzerine yapılan çalışmaların bulguları ile karşılaştırarak kimi sonuçlara ulaşılmıştır.

İzlenen yöntem, genelde halk hikayesi, özelde Aşık Garip Hikayesi alanında alanyazın (literatür) taramasından elde edilen konu sınırlılığında bilgiler paylaşılmış. Bu değişke ile karşılaştırmalardan elde edilen bulgular sunulmuş ve değişkenin özgün metni eklenerek, sonuç bölümünde değişkenin özü ve bulgularına ilişkin genel yorumlama yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: *Aşık Garip Hikayesi, karapapak (terekeme), halk hikayesi, aşık, bulgu.*

1. Giriş

Halk hikayeleri, halkın yaşamı içinde önem ve değer verdiği, etkilendiği olguların konulaştırılarak, kurgulama, biçimlendirme, şiirli, öykülü olarak etkili biçimde, bu alanda yetenekli olan bireylerce, anlatma etkinliğine dayalı, sözlü kültürün en önemli bileşenidir.

Halk hikayeleri XV.yüzyılda oluşmaya ve yayılmaya başlamıştır (Türkmen, 1995; Hança, 2009; Bars, 2014).

Halk hikayelerinin sunumu, anlatımı iki kanalda kendini göstermektedir. Bunlardan yaygın olanı geniş halk topluluklarınca ilgiyle karşılanan halk aşıkları, halk ozanları olarak adlandırılan özel saz çalma, söz üretme, hikaye oluşturma ya da aktarma yeteneğini etkili biçimde kullanan kişilerce gerçekleştirilenidir. Diğerisi ise, hak aşıkları olarak adlandırılan, genellikle dinsel odaklı konuları işleyen

* Filistin, El-Kudis Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkçe Bölümü, Doç.Dr.. E-posta: oymak.rifat@gmail.com

aşıklardır. Birinciler, bu etkinliklerini bir iş olarak yapmakta, ikinciler ise parasal bir beklenti içinde olmadan, bir sorumluluk, görev gereği gerçekleştirenlerdir.

Kahve ve kahvehaneleri çalışma konusu yapan, Duvarcı kültürümüzde İstanbul kahvehaneleri başlıklı çalışmada, bu konuya ilişkin aşağıdaki belirlemesini aktarmaktadır:

“Halk hikayelerinin üreticisi ve aktarıcısı olan *halk* aşıkları, *hak* aşıkları adı verilen tekke ve tasavvuf kültürü mensuplarından farklı temalar kullanan, profesyonel olarak para kazanmak zorunda olan, bu nedenle halkın bir arada yoğun olarak bulundukları kahvehanelerde müzik eşliğinde hece ölçüsü ve dörtlüklerle çalıp söyleyen, eski ‘ozan, baksı’ geleneğini sürdüren aşıklardır. Bu aşıklarda konu genellikle sınırsızdır, aşığın dikkatini çeken ya da halkın dikkatini çekeceği düşünülen herşey öyküleştirilip, şiirleştirilebilir. Birincilerde mekanlar, evler, kahvehaneler, toy yerleri iken, ikincilerde dinsel ya da yarı dinsel mekanlardır.

Kahvehaneler, bu nedenle bu geleneğin oluşmasında, yaygınlaşmasında önemli bir yere sahiptir. Bunun en belirgin kanıtları, aşıkların yaşamların çevresinde oluşmuş olan halk hikayeleridir. Aşık Garip Hikayesi, buna en iyi örneklerdendir. Aşık Garip’in Şahsenemle evlenebilmek için çalışmak amacıyla gittiği Halep’te bir kahvehanede çalışmaya başlamasının yanında, İstanbul’da ilk kahvehanelerin de Haleplilerce açılması dikkate değerdir” (Duvarcı, 2012: 80-81).

Bu çerçevede, halk hikayeleri için bütüncül tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Hança halk hikayelerinin tanımlanması konusunda, alan uzmanlarının yaklaşımlarını derleyerek, halk hikayeleri için aşağıdaki öz tanımını önermiştir (Hança, 2012: 698).

“Belli bir zamanda ve mekânda, genellikle profesyonel anlatıcılar tarafından bir müzik aleti eşliğinde icra edilen; kahramanlık, aşk veya her iki konuyu birlikte işleyen, tarihî, dinî, sosyal hayat ve geleneklerle ilgili unsurları da içeren, sonuçları bakımından bireyi ilgilendiren; sözlü kültür ortamında, nazım ve nesir karışık olarak yaratılan, uzun soluklu ve sanatsal bir biçimde formüle edilmiş; halkın temelde hoşça vakit geçirme ve eğlenmesi amacıyla anlatılmakla birlikte, bilgilenme ve ders çıkarma işlevlerini de üstlenen bir türdür.”

Bir aşk hikayesi olan Aşık Garip Hikayesi için özelleştirilebilecek iki tanım ise şöyledir: “Eflatun Cem Güney, halk hikâyesi, “Halkın gönül dünyasını dile getiren ölmez hikâyelerdir” şeklinde tanımlarken; Otto Spies, “Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal” olarak tanımlamaktadır (Hança, 2012: 696).

Aşık Garip Hikayesi, bu tanımlama içinde ve geniş bir coğrafi alanda, farklı dil ve dinlere mensup toplumlarda küçük değişikliklerle yaşatılan, aşağıda değinilecek kimi özellikleri ile öne çıkan gerçek olduğu varsayılan bir Aşık’ın adı üzerinden oluşturulan bir halk hikayesidir.

Türkiye (Anadolu) Azarbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Karakalpak, Ermenistan, Gürcistan, Kabardin, Kabartay, Kazan Tatar, varyantları adı geçen yerlerde yaşayan halkların ve bu coğrafi alan aydınlarının, şairlerinin, edebiyatçılarının, halkbilimci, dilbilimcilerinin ilgisini çeken birçok boyutuyla incelenen ve yaygın bir ün ve sevgiyle yaşatılan Aşık Garip Hikayesi, inceleme alanlarının dilsel,

kültürel, tarihsel farklılıklarına karşın, tüm değişkeler, büyük benzerlik göstermektedir. Halk hikayeciliğinin en gerçekçi ürünlerinden biri olması bakımından bu hikaye, aynı kaynaktan çıkarak çok az değişikliklerle yaygınlaşmış, varyantlaşmıştır.

Sanatın çeşitli alanlarına (piyes, bale, opera, dram vb) konu olan Aşık Garip Hikayesi, Türkiye ve diğer ülkelerde de ilgi görmüş, incelenmiştir; Rus Şairi, M.Y.Lermantov, Macar İngace Kunoş, W.Radloff, Sahira Yakubova, Al.Mahmutbekov, Ekber Yerevanlı. Türkiye’de Besim Atalay, M.Zeki Korgunal, Ahmet Caferoğlu, İlhan Başgöz, Pertel Naili Boravat ve daha birçok yerli yabancı edebiyatçı, yazar, araştırmacı tarafından karşılaştırmalar, çeşitli boyutlarda incelemeler, değerlendirmeler, derlemeler yapılmış, yayımlanmıştır. Bunların yanında, basılı, el yazmalı ve sözlü gelenekte yaşatılanların araştırılıp bulunması, derlenmesiyle çok sayıda değişkesi saptanmıştır (Türkmen, 1974, 1995; Alptekin, 1997; Atnur, 2007; Kafkasyalı, 2007 Sarıtaş, 2008; Hanca, 2009; Memmedli, 2012).

Atnur M.Y Lermantov’un 1848’de Rusça, Aşık Garip adlı 23 sayfalık hikaye kitabını nesir olarak yayımladığını ve olasılıkla Kazan Tatarları, bu kitap aracılığıyla bu hikayeyi tanıştıklarını belirtmekte ve Tatarlarda Aşık kavramı olmadığı için, hikayenin adının Şahsenem ve Garip Hikayesi olarak geçtiğini de eklemektedir (Atnur, 2007: 150).

Aşık Garip hikayesinin öncüllerine, hatta çağdaşlarına göre en ayırtedici farklılığı, belirgin bir bireyin çevresinde, tutarlı ilişkilerle bağlanan bireyler ve olaylarla örülmüş olmasıdır. Bu nedenle olsa gerek, bir tür ilkel roman öncülü olarak değerlendirilir. Bu durumun tarihsel toplumsal gerekçesi, yerleşik yaşamda üretilmiş olmasına bağlanmaktadır. Sarıtaş Aşık Garip Hikayesi’nin Türkerin yerleşik yaşamının bir ürünü olduğunu ve bu yaşamı yansıttığını belirtmiş Dede Korkut hikayeleri ile karşılaştırarak şu savı ileri sürmüştür: “Savaşçı, yarı göçebe bir toplumun tasvir edildiği Dede Korkut Hikâyeleri ve *yerleşik toplumun* ve aşk konusunun işlendiği Aşık Garip Hikâyesi Türklerin sosyal ve kültürel hayatlarından derin izler taşımaktadırlar” (Sarıtaş, 2008: 95).

Alptekin bu tür hikayeleri yerleşik yaşamın doğurduğu ilk ürünler olmasına vurgu yapmış ve kaynağını da Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran ; anlatım biçimini de *nazım nesir* karışımı bir tür olduğunu, anlatımların ise meddah ve büyük ölçüde âşıklar ve meddahlarca gerçekleştirildiğini belirtmiştir (Alptekin, 1997: 57).

Aşık Garip Hikayesi, sadece kendi sınırlılığında ya da örneğin Dede Korkut Masalları gibi ortak kültür ve alan ürünleriyle incelenmemiş, dünya ölçeğinde benzer ürünlerle de karşılaştırılarak, kimi sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlardan biri Shakespeare’in Romeo ve Juliet yapıtı ile Aşık Garip Hikayesini karşılaştıran incelemedir. Bu incelemede, iki yapıtın en belirgin ortaklıkları ve özgünlükleri içerikleri olan aşk değil; aşk olgusunun işleniş ve söylenişlerinin olduğu vurgulanmıştır: “Aşık Garip Hikâyesini Türk halk hikâyeleri içinde farklı kılan özelliği, Türk halk edebiyatının destan, masal ve halk hikâyelerinde görülen uzak diyardan eş alma mücadelesinin olumlu sonuçlanmasıdır” Her iki eser de ortaya kondukları edebî muhit içerisinde benzerlerine göre farklı yönleriyle öne çıkmışlardır” (Dilek, 2010:58).

Hikayenin oluşum tarihini, XV XVI XVII yüzyıl olarak belirleyenler olmasına karşın, ortak genel kanı XVI.yüzyıldır. Hikayenin oluşum süreci ve kaynağı konusunda da fazla ise ağırlıklı iki varsayım vardır : Birincisi, bu hikaye, Aşık Garib adlı gerçekte var olan bir aşığın hayat hikayesine dayalı, ikincisi ise Aşık Garib'in şiirleri üzerine oluşturulduğudur. Oluşum yerine ilişkin de tesbitler iki alan üzerinedir: Azarbaycan ve Türkistan. Aşık Garip'in doğum yeri olarak Azarbaycan varyantlarında Azerbeycan; Türkistan'daki varyantlarda Tebriz, Tiflis, Mısır; Türkmenistan, Özbek ve Kazan Tatarları varyantlarında ise Diyarbakır/ Diyar Bekirabad olarak geçmektedir. (Türkmen, 1974; Atnur, 2007; Hanca, 2009, 2012). Kazan Tatarlarında ise Kazak Şehri, Diyar Bekirabad, Erzurum, Helef (Halep) Tin Nehri, Dinar Dağı (Atnur, 2007:154). Erzurum adının ise Azerbaycan varyantında 5, ve Türkiye varyantlarında 14 kez geçmektedir (Kafkasyalı, 2007; 101-15; Atnur, 2007:154).

Aşık Garip Hikayesi'nin Türkmenistan varyantlarını doktora tezinde inceleyen, diğer varyantlara ve varyantlar üzerine yapılan çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgiler veren Hanca hikayenin oluşum yeri konusunda şu bilgiyi aktarmaktadır: “Şahsenem Garip hikâyesinin teşekkül yeri konusunda Ata Rahmanov, söz konusu hikâyenin olaylarıyla ilgili olarak tarihte gerçekleşen hadiselerin ve onların yerleri, orada beyan edilen terimleri, şahıs ve yer adlarından hareketle, bu hikâyede anlatılan olaylarının Vas bölgesinde, Uzboy'un kenarında, Sarıkamış Gölü yakınlarında, Küçük ve Büyük Balkan dağlarının ovalarında ve Mangışlak kırlarında cereyan ettiğini ileri sürmüştür. Araştırmacıya göre, Türkmenistan'da teşekkül eden hikâye sonraki dönemlerde Azerbaycan ve Anadolu coğrafyasına yayılmıştır” (Hanca, 2009:659).

Halk hikayeleri üzerine yapılan incelemeler, dil, dilsel kalıplar, üslup, kahramanlar, konu, örgü gibi temel bileşenler yanında, hikayede geçen kentler, köyler yani mekanları da ele almaktadır. Hikayenin, bilimsel, dilsel, tarihsel, kültürel çözümlemesinde önemli ipuçları veren mekanlar Aşık Garip Hikayesi'nde de ele alınmıştır. Bu konuda hem genel hem de özelde Aşık Garip Hikayesine ilişkin Memmedli ayrıntılı bilgi vermiştir: “Halk öykülerinde, başka deyişle, halk destanlarında mekan motifi önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan gerçek ve seçkin yerleşim yerleri arasında Türk varlığının harmanlandığı yurtlardan biri, hem coğrafi mekan, hem kültür, hem ticaret mıntıkası olarak bilinen Tiflis-Borçalı'nın da öne çıkması dikkatimizi çekmektedir (Memmedli, 2012:121). Bilindiği üzere, Tiflis Gürcüstan'ın kadim ve başkent şehridir; Borçalı veya Aşağı-Kartlı bölgesi Gürcüstan'ın güney-doğusunda, Azerbaycan'la sınır teşkil eden ovalı-dağlı bir arazidir. Ayrıca, günümüz Marneul (Sarvan), Bolnis (Bolu), Kardaban (Karayazı), Çalka (Parmaksız), Tetriçgaro (Akbulak), Karaçop, Mühren semtlerinin genel adıdır. 1930'lu yıllara kadar buradan on binlerle Karapapak Türkü Osmanlı'ya “kaçakaç”lara zorlanmıştı, sonralar, özellikle, 1990'lı yıllarda Azerbaycan'a göçmüştü. Günümüzde Borçalı ilinde yaklaşık 500 bin Azeri-Karapapak Türkü yaşamaktadır. Türk halk hikayesi geleneğinin en önemli ürünlerinden biri olan, Anadolu ve Azerbaycan sahalarında daha çok yaygınlaşmış, saf aşk abidesi tanıtımıyla bilinen “Aşık Garip”in pek fazla Tiflis-Borçalı yöreleriyle ilgisi kabarıktır.” Bu bilgi, bu çalışma

için ayrıca özel önemdedir. Çünkü, bu çalışmada tanıtılan varyant, Karapapak ağzıyla söylenmiştir. Ayrıca, bu çalışmadaki varyantta da adı geçen Gocur Dağı, Tiflis'te bir dağdır ve Türkmen'in çalışmasındaki bir varyantta adı geçmektedir (Türkmen, 1974:102).

Aşık Garip Hikayesi'nin varyantlarını karşılaştırarak ayrıntılı çözümleme yöntemiyle bir çok boyutunu sınıflandıran Türkmen, Aşık Garip Hikayelerinin ilk metinlerinin Radloff tarafından basıldığını belirtmektedir.

Diğer varyantlarda yaygın olarak sonlanan ve Aşık Garip Hikayesinin en özgün yanını oluşturan sevgililerin kavuşması, Kazan Tatarları varyantında, sevgililerin ölümleri ile gerçekleşmiştir. "Garip gözleri kör olduğu için kuyuya düşüp ölür, hileyle Kazak'a gelen Senem de Garip'in kuyuda öldüğünü görünce dua eder ve o da ölür. Şehrin ahalisi iki sevgiliyi birlikte gömerler" (Atnur, 2007:154).

2. Aşık Garip Hikayesi Karapapak/Tereme Değişkesi'nin Diğer Varyantlarla Uyuşmayan Yanları

Türkmen karşılaştırmalı olarak incelediği 16 varyant (7 madde) ile S. Yakubova'nın, Azerbaycan ve Doğu varyantlarından ulaştığı (6 madde) epizotları karşılaştırarak, şu saptamayı yapmıştır: "Aşık Garip Hikayesinin muhtelif varyantları mukayese edildiği saman, bunlar arasında motif ve epizot bakımından büyük benzerlik görülür (Türkmen, 1974:26). Ancak, yukarda da değinildiği gibi, Kazan Tatarları varyantında, tüm varyantlarla çelişen olgu, Şahsenem ve Aşık Garip'in kuyuda ölmeleri ve kavuşmalarının bu ölümleri ile gerçekleşmesi önemli bir farklılıktır.

Bu çalışmanın konusu olan Karapapak/Terekeme varyantında ise diğer varyantlarla büyük benzerlik gösterdiği gerçeği yanında kimi adlandırmalarda ve olgularda farklar vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Aşık Garip'in dostu olan önemli kişiliğin adı, **Deli Haydar'dır**
2. Aşık Garip'i 3 aylık yolu 3 günde getirerek, düğüne yetiştiren önemli kişilik olağanüstü ermiş kişi **bir Arap** olarak adlandırılmaktadır.
3. Aşık Garip'in ağlamaktan kör olan anası ve bacısının gözleri, Arap'ın verdiği ot ya da toprak değil, bir merhem ile açılmıştır.
4. **Sedefli Han** adlı adlı, saygın, sözü dinlenen bir kişilik, Tiflis'de toy düğün vb. toplumsal olguları yöneten, düzenleyen **ihtiyar meclis yöneticisi** vardır.
5. Şahsenemk, Aşık Garip'in ölüp ölmediğini, Garip tarafından verilen bir **deste gülün saklandığı sandıkta solup solmadığına göre belirlemektedir**.
6. Şahsenem **bir yüzük ile bir mektubu** Halep'e giden **bir tacire** vererek Garip'i bulması ve bunları O'na vermesini bir türkülle ister.
7. Şahvelet Garip'in öldüğüne ilişkin haberleri **sahte mektuplar** yazarak sağlamaya çalışır
8. Garip'in toy hazırlıkları için alışverişe gittiği yer, Tiflis'te ünlü olduğu belirtilen **Şeytan Pazarı'dır**.

9. Garip’i Şahsenem’in gizlice verdiği altınlarla toy hazırlığı yapmasını bir oyunla önleyip Garip’i bu işten vazgeçiren arabozucu bir kadındır.

10. Anlatıcı okuduğu şiirleri, hangi aşık havası/makam ile söylediğini belirtmektedir.

3. Aşık Garip Hikayesi Kerimoğlu Değişkesinin (varyantının) Genel Özellikleri

Bu varyant, Azarbaycan’dan getirilen çeşitli aşık edebiyatı ürünlerinin kayıtlı olduğu kasetler içinde rastlantı sonucu bulunarak, yazıya geçirilmiştir. Anlatıcısı, **Kerimoğlu** adlı bir Aşık, halk ozanıdır. Aşık’ın adını, hikayenin döşeme bölümünün üçüncü ve son şiirini okuduğunda mahlasını belirtmesiyle, belirlenmiştir. Anlatıcı Kerimoğlu, bu hikayeyi, Üstad olarak adlandırdığı, döşeme’nin birinci şiirinde **Miskin Ehmed** olarak belirttiği kişiden öğrendiği, aktardığı anlaşılmaktadır.

Bu değişke, diğerlerine göre oldukça kısadır. Kısa öykü tanımına uygun oluşturulup anlatılan bu değişke, toplamda 3.1478 sözcük, 9 epizod, 6 şiirden, 3 aşık makamı ile şiirleri okuma ile oluşturulmuştur. Kısa öykünün tanımına uygun düzenlenen bu değişkede, yalın bir olay örgüsü, önemli olan aşık garip in aşkı başlangıç ve bitişinin yoğun bir anlatımla tamamlanması, az sayıda öykü kahramanına yer verilmesi ile hikaye tamamlanmıştır.

Anlatımda, bağlaşıklık, tutarlılık sorunları var, ancak, dilbilimde *işbirliği ilkesi* olarak adlandırılan, anlatım boşluklarını, duyan, okuyan tarafından doldurulması, bu sorunun giderilmesini sağlamaktadır (Aysever, 2001; Coşar, 2016).

Hikaye anlatıcısının, anlatımını olduğu gibi yazıya geçirilebilmesinde, anlatıcı ile yazıya geçiricinin aynı ağzı kullanması da diğer varyantlardan ayıran önemli bir özgünlüğüdür. Ahmet Bican Ercilasun **Kars ili ağzları** çalışmasında saptanan tüm sesbilgisel özellikler hikayede tümüyle görülmektedir. Bu özellikler, bu hikaye için Karapapak Değişkesi olarak adlandırılmasını sağlamaktadır.

Azarbaycan ve Türkiye’in doğusunda aşık anlatımlarında, asıl hikaye metnine geçmeden önce “döşeme” giriş bölümü vardır. Bu bölümün hikaye ile genellikle ilişkisi yoktur. Bir gelenektir ve dinleyenleri hazırlamak, güdülemek amacıyla söylenir. Toplumsal öğüt, felsefi, ahlaki içerikleri vardır. Hikaye öncesi başlayan ve anlatıcı aşık tarafından hikayenin başladığı bildirilen bölüme kadar olan şiirler, döşeme bölümünde okunur; Aşık’ın “söhbət başlamıştır” sözü ile hikayeye giriş yapılacağı, dinleyenlere bildirilir.

Hikayenin asıl bölümü dışında, döşeme bölümündeki şiirlerin de özgünlüğü ayrıca belirtilmelidir.

Aşık Garip Hikayesi Karapapak Değişkesi’nin Özgün Metni AŞIK GERİF HİKAYASI

GİRİŞ (Döşeme Bölümü)

Seğsen min comuşum

Seğsen min mozum

Seğsen min goyunum

Seğsen min guzum
 Seğmenmin oğlum
 Seğsenmin gızım
 Seğsen min ince belli yarım olaydı

Seğsen min atım attar üsde
 Seğsen min nevem çekili deste
 Seğsen min töyoğum yumurtta üste
 Seğsen min ördeğim, gazım olaydı

Misgin Ehmed, bu ne haldı eyliyirsen
 Eye yığf yığf dünya malını neyliyorsen
 Halalı goyuf haram yeyirsen
 Denen ölen de beş arsin bezim olaydı

Allah sizin de keşmişinize rehmet elesin, üstad bir demir iki deyir. Göreh, İkincisini nece deyir?

Deyir oğul bu nesiheti sana verirem:
 Doğrudan başını salamat eyle
 İstesunki başın olsun salamat
 Her yerde dilini farağat eyle
 Müşköl ise yetiş özge halına
 Yıgılıfsa yetiş yapış goluna
 Merd ol namerd olma gonşu malına
 Dostun ılgarına da sadağat eyle

Danışma dalıncah özge sözünü
 Danışanda danış sözün düzünü
 El içinde dürüst apar özünü
 Artırsan hörmetini sağafat eyle

Yetene söz deyif sırrını aşma
 Aralı keç namerdine yanaşma
 Kadın gaylağına geti sataşma
 Aralı geçmeyi sen adet eyle
 Gözellih merifetti camal ha döyül
 Ne de üzde gara gocağal döyül
 Gözellih merifetti camal ha döyül
 Gözel döyül merifeti olmasa

Üsdattara rehmet, üstaddar iki demir, üç deyir, birini de deyim olsun üç, namerdin ömrü puş, menzilin köş.

Lütfesi doğruya dağlar yol olar
Loğması halalın nanı bol olar
Halal damcı damcı damar göl olar
Heş tükenmez haram gati olmasa

Heş yorulmaz geden yolu düzünnen
Azmiya yolunu şeytan sözünnen
İnan ki ottardı gurtan guzuynan
Aragatan alaçatı olmasa

KERİMOĞLU satmayınan yekelih eda
Edalığ insanı tez verer bada
Eh gehrini çehmez her yeten gede
Zatı südü doğru sözü olmasa

Özüne güvenif danışma addan
Ne geder şirin olsan tüşersen daddan
Eli üsdattarı çığartma yaddan
Hemeşe baş endirif ziyaret eyle

Her tüstü çığana öy demeh olmaz
Tamağı dar eyler yağız insanı
Tamahgar tanımaz yahşı yamanı
Zarafattı mehebbetin tüşmanı
Yüz il üzülmez zarafatı olmasa

Atalar sözüdü arğalı köpeği kurt basar
Arğalı danışsa arğalı yatar
İnsanı sündürer katılıh keser
Şirin sözü hoş sufatı olmasa

Çünkü her şey incelir gırılır; insan yoğunluğunun gırılır.

Sonuç

Aşık Tarzı Halk Hikayeleri alanyazınına özgün bir katkı sağladığı düşünülen Aşık Garip Hikayesi Karapapak Değişkesi , yoğun anlatımlı, az kahramanlı, ancak hikayenin bütününe yeterliği görülen, az şiirli bir değişkedir. Bu değişke, özellikle Kark, Erzurum yöresinde, 1 günlük düğün, ramazan geceleri, iftar sonrası ile sahur arası sürede, sünnet törenlerinde de benzerleri görülen, günlerce sürmeyen, etkinlik süresine uygun uzunlukta bir değişkedir. Olasılıkla, bu çerçevede düzenlenip, oluşturulmuştur.

Hikayede, 3 tür Aşık havası/makam kullanılmıştır:

1. **Sultanı havası** ile Şahsenem'in mektup ve yüzük verdiği tacire söylediği şiir

2. **Muhayi havası**, Aşık Garip'in anasına söylediği şiir

3. **Kerem Havası** ile Aşık Garip'in toy evinde söylediği şiir

Anlatıcı Aşık'ın havaları da belirterek okuması, bu değişkeye bir başka özgünlük katmaktadır.

Kısa hikaye oluşunun ve bu kısalığa neden olan bir bireyin etrafında örülecek, odağa o bireyin alınışı özelliğinden olsa gerek, Ana, kızkardeş ve arabozucu kadın ile mektup götüren tacir'in isimleri hikayede belirtilmemektedir. Bu aynı zamanda, hikayedeki odak olaylarda çok etkin olmamaları nedeniyle de adsız kahramanlar olarak yer verilmelerine neden olduğu varsayılmaktadır.

Bunun yanında, Aşık Garip'e rakip olan **Şahvelet**, **Şahsenem**'in Babası **Hoca Sinan**, Garip'in dostu, şahveletin saldırsın önleyerek, evliliği sağlayan **Deli Haydar**, ortalığı yatıştırarak barış içinde bir düğünden 3 evlilik çıkararak mutlu sona neden olan **Sedefli Han** adları, kimi özellikleriyle belirginleştirilerek, hikayede yer almışlardır. Çünkü her biri ayrı bir epizotta etkili kişiliklerdir.

Hikaye, **Tebriz**, **Tiflis**, **Kars**, **Halep** şehirleri anılarak oluşturulmuştur. Tebriz ve Kars etkisiz, ancak Tiflis ve Halep etkili şehirler, mekanlar olarak yer almıştır hikayede.

Karapapak değişkesi, diğer değişkelerle önemli ölçüde uyumaktadır. Hikayenin süreci, sevgili olma, sevgili isteme, engelle karşılaşma, engeli aşmaya çalışma, engeli aşma ve kavuşma, gene olarak araştırılan, incelenen değişkelerle büyük benzerlik göstermektedir. Kullanılan ağız, hikyedeki kimi isimler, Deli Haydar, Sedefli Han gibi, değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik, büyük olasılıkla, araştırmacıların da yukarıda belirttiği gibi, hikayetin anlatıldığı bölgenin ve bölgede olan anlatıcının, aşkın, etkisiyle gerçekleşmektedir.

Sonuç olarak, çok az değişikle, ama özellikle kısa oluşu, şiirlerin azlığı gibi etkenlerle birlikte, Aşık Garip Hikayesi varyantlarına, bir yenisi daha, Karapak Varyantı olarak eklenerek, zenginleşme sağlamıştır.

KAYNAKÇA

1. Ali, Berat Alptekin (1997). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı. Ankara: Akça Yayınları.
2. Atnur, G. (2007). Kazan Tatarlarında Şahsenem ve Garip Hikayesi, Milli Folklor.
3. Aysever, L. (2001). Bir Şey Anlat(maya Çalış)mak H. Paul Grice'a Eleştirel Bir Bakış, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.
4. Coşar, N. ve Usta, Ç. (2016). Nasreddin Hoca Fıkralarında Grice'ın İşbirliği İlkesinin İhlali , Millî Folklor.
5. Dilek, İ. (2010). Aşkın İki Yüzü Tek Hâli: Âşık Garip Hikâyesi İle Romeo Ve Juliet'in Mukayesesi, Millî Folklor.

6. Duvarcı, A. (2012). Kültürümüzde İstanbul Kahvehaneleri ve Halk Edebiyatına Katkıları, Journal of Science.
7. Ercilasun, A.B. (2000). Kars İli Ağızları, Sesbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Hança, B.B. (2012). Halk Hikayesinin Tanımlanması Meselesi, The Journal of Academic Social Science Studies.
9. Hança, B.B. (2009). Garip Adına Bağlı Türkmen Destanları İle Türkmen Oğuznamesinin Kaynak Ve Motif Olarak Karşılaştırılması, Doktora Tezi, T.C. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı.
10. Kafkasyalı, A. (2007). Azerbaycan, İran ve Türkiye Halk Hikayelerinde Erzurum, A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.
11. Memmedli, Ş. (2012). Aşık Garip Halk Öyküsü ve Tiflis-Borçalı mekan İmgesi, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi.
12. Özyalçın, A. (2014). Aşık Garip ile Şahsenem, Doğan Egmont Yayınevi
13. Sarıtaş, S. (2008). Dede Korkut Hikâyeleri Ve Aşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri.
14. Türkmen, Fikret (1974). Âşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Yayını, Ankara.
15. Türkmen, F. (1995). Âşık garip hikâyesi inceleme-metin. Ankara: Akçağ Yayınları, Ankara.

Рифат Оймак (Палестина)

Вариант истории Ашуга Гариба на карапapakском (терекеме) наречии турецкого языка

Резюме

В статье рассматривается оригинальный вариант Истории ашуга Гариба. Этот вариант, который не упоминается в исследованиях, опубликованных до сегодняшнего дня, является вариантом на карапapakском (терекеме) наречии. Цель состоит в том, чтобы сделать этот вариант доступным для литературы и, сравнив его с другими вариантами, донести полученные результаты до науки и внести вклад в её обогащение.

В статье исследуется запись на магнитофонной кассете, сделанная со слов неизвестного ашуга карапapak Керимоглу, предположительно иранского или азербайджанского происхождения, и в письменном своем выражении, осуществлённом без вмешательства в её языковые и содержательные особенности, анализируется путём сопоставления с результатами работ по изучению предыдущих вариантов.

В рамках исследуемой темы предоставлена информация, полученная путём обзора литературы в области народной истории в общем и истории ашуга Гариба в частности. Представлены результаты сравнительного анализа данного варианта и в заключении даны общие выводы, связанные с самим вариантом и новыми сведениями о нём, а также добавлен его оригинальный текст.

Ключевые слова: *История ашуга Гариба, карапapakский (терекеме), народная история, ашуг, новизна.*

Rifat Oymak (Palestine)

The Variant of Ashug Garib Story in Karapapak (Terekeme) Version of the Turkish Language

Abstract

The paper studies the original variant of Ashug Garib Story. This variant which has never been, mentioned in the research papers up to now, is in Karapapak (Terekeme) version. The aim of it is to make this version available for literature and comparing it with the other variants, to deliver the received results to science and to make a contribution to enrich it.

In the paper the tape-recording based on an unknown Karapapak Ashug's words is researched, who is supposed to be of Iranian or Azerbaijani I origin. Its written form which was realized with any changes in its linguistic and pithy features, is analyzed by means of confrontation of the results which had been reached in the prior variants.

Within the frame of the research work the information received by means of Literature scanning in the field of folk story in general and Ashug Garib's story in particular. The results of the comparative analysis of the given variant are presented and in the conclusion general though connected with this variant itself and with the new information about it are given. Its original text is added there as well.

Key words: *Ashug Garib story, Karapapak (Terekeme), folk story, ashug, novelty.*
